

ZE ZJAWISK WSPÓŁCZESNEGO
JĘZYKA CZESKIEGO

Milan HRDLIČKA

Praha

No nekup to!

Někteří zahraniční bohemisté mívají s náležitým užíváním českého imperativu nemalé potíže, a to jak po stránce formální (tvoření rozkazovacího způsobu v češtině není jednoduché a v učebnicích češtiny pro jinojazyčné mluvčí mnohdy nebývá jeho lingvodidaktické zpracování zdařilé, viz M. Hrdlička 2009), tak z hlediska komunikačního (cizinec musí zvládnout vidové dvojice českých sloves a adekvátně odlišovat alespoň tvary pro vyjádření rozkazu a zákazu, srov. dále; pokročilejší mluvčí by pak měl být seznámen i s některými konkurenčními způsoby vyjádření imperativu, viz blíže M. Hrdlička 1997).

Distribuce perfektivních a imperfektivních sloves se při vyjádření rozkazovacího způsobu řídí, jak známo, prostým a vcelku spolehlivě fungujícím pravidlem. Pokud jde o **rozkaz** („afirmativní imperativ”), v řečové praxi výrazně převládají slovesa dokonavá (*Kup i pečivo! Napiš to do sešitu! Řekni mu to radši ještě jednou!*), neboť má v takových případech komunikant často na mysli dosažení určitého rezultátu, výsledného stavu, kdežto v případě **zákazu** („negativního imperativu”) se uplatňují především slovesa nedokonavá: komunikačním záměrem mluvčího/pisatele totiž nezřídka bývá vyjádření zákazu dlouhodobějšího, event. trvalého (*Nekupuj ty drahé cigarety! Nepiš tím perem! Už přede mnou tohle slovo neříkej!*).

Výše naznačená tendence v užívání perfektiv a imperfektiv při vyjadřování českého imperativu je v současnosti dosti nápadná, i když se v komunikaci setkáváme rovněž s odlišnými příklady, a nemůžeme tedy aplikovat zmiňovanou poučku mechanicky, nekriticky, srov. např. výpověď *Přelož ten text, ale překládej ho pečlivě*. V uvedeném souvětí se vyskytují dva rozkazy, přičemž první je ztvárněn slovesem perfektivním (účastník komunikace signalizuje, že požaduje dosažení určitého výsledku), zatímco druhý je vyjádřen imperfektivem (jde o důraz na proces, na způsob realizace příslušné aktivity).

Situace je ovšem poněkud složitější. Chceme při této příležitosti poukázat alespoň na dva relevantní případy, které obvykle stojí poněkud stranou pozornosti

a které jsou – alespoň pro pokročilejšího bohemistu – z komunikačního hlediska zajímavé.

V prvním z nich slouží užití perfektiv a imperfektiv k vyjádření **výzvy** (mluvčí/pisatel apeluje na druhého komunikanta, žádá od něho zastavení jím již započaté činnosti) a k **varování** (účastník komunikace upozorňuje na nebezpečí, jeho úmyslem je formulace výstrahy, která by zabránila, aby došlo k určité nebezpečné, popř. nežádoucí situaci).

V případě komunikační funkce výzvy se v češtině užívají nedokonavá slovesa, srov. příklady jako *Pozor, nevyhazuj ty knihy! Počkej, nevypouštěj tu vodu! Hele, nekráje ta jablka (ty jabka)!*; pro vyjádření varování jsou oproti tomu vhodná slovesa perfektivní: *Pozor, nespadni do té jámy! Neřízni se o ten nůž! Nespál se o ta kamna!*

V komunikační praxi se občas setkáváme i s druhým avizovaným případem, a sice se zápornou formou rozkazovacího způsobu, v níž je ovšem užito slovesa perfektivního (event. determinovaného), nikoliv imperfektivního, jak by bylo možné předpokládat: *No nekup to! No neochutnejte to! No nejdí tam! Nedej mu v té chvíli pár facek...* apod.

Jak je z ukázek zřejmé, v těchto a v podobných případech se proti očekávání nejedná o zákaz, nýbrž o vyjádření nevyhnutelnosti určitého jednání (řekne-li např. žena kolegyni *No nekup to!*, sděluje jí něco ve smyslu „nešlo prostě odolat, bylo to tak lákavé, výhodné, že jsem to zkrátka musela koupit”).

Sledovat problematiku užití sloves dokonavých a nedokonavých v různých komunikačních kontextech a funkcích je z jazykového i z lingvodidaktického hlediska velmi zajímavé. Domníváme se, že by bylo vhodné popsat pro potřeby zahraničních bohemistů jejich distribuci podrobnějším a explicitnějším způsobem.

Literatura

Hrdlička M., *O českém imperativu*. „Češtinář” 8, 1997, s. 3–5.

Hrdlička M., *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka*. Karolinum, Praha 2009.